

مركز جهانی علوم اسلامی

جمهوری اسلامی ایران - قم - ۱۳۵۸

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

شخصیت و آثار علمای امامیه در شبه قاره (قرن ۱۱هـ و ۱۲هـ)

(هـ)

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته فقه و معارف اسلامی

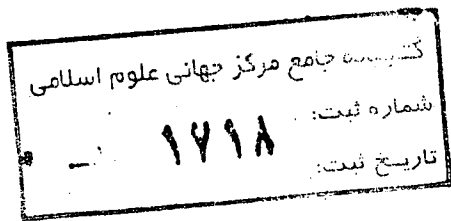
گرایش: تاریخ اسلام

نگارش: سید نعیم حیدر رضوی

استاد راهنما: حجة الاسلام و المسلمین سید ولی الحسن رضوی

استاد مشاور: حجة الاسلام و المسلمین سید شجاعت حسین رضوی

تیر ۱۳۸۶

- ❁ مسئولیت مطالب مندرج در این پایان نامه به عهده نویسنده می باشد.
- ❁ هر گونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع بلاشکال است و نشر آن در داخل کشور منوط به اخذ مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی است.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم و تشکر

قال المعصوم عليه السلام: من لم يشكر المخلوق لم يشكر خالق

سپاس و تشکر از تمام کسانی که در مراحل مختلف تحصیل و در تدوین این تحقیق مرا یاری کرده‌اند به ویژه مربی دلسوز و استاد محترم راهنما حجة الاسلام و المسلمین آقای سید ولی الحسن رضوی (زید عزه) که با یک دنیا صمیمیت و سعه صدر این جانب را در طول مدت این پایان‌نامه با وجود اشتغالات فراوانی که دارند راهنمایی نمودند. همچنین استاد محترم مشاور جناب حجة الاسلام و المسلمین آقای سید شجاعت حسین رضوی (زید عزه) که ایشان نیز با وجود اشتغالات فراوان بنده را کمک و با مشاوره‌های مفید یاری نمودند. همچنین از مسئولان مرکز جهانی علوم اسلامی بالاخص دست‌اندرکاران بخش پایان‌نامه که زمینه تدوین پایان‌نامه را فراهم نمودند سپاس‌گزاری می‌کنم.

اجرهم علی الله و سعیهم مشکورا

تقدیم و اهداء

حاصل تلاش خویش را به ساحت مقدس و مولایمان بقية الله الاعظم تقدیم می‌نمایم و ثواب آن را به روح پاک تمام کسانی که از طریق شهادت با خون خود شجره و مذهب اهل بیت علیهم السلام را آبیاری کرده‌اند. به ویژه پدر و مادر بزرگوارم هدیه می‌کنم.

امید که خداوند بزرگ ما را در دنیا از مجبین راه پیامبر صلی الله علیه و آله و آل او قرار دهد. و در آخرت از شفاعت آنها بهره‌مند سازد. آمین یا رب العالمین.

چکیده مطالب :

این پایان‌نامه که به عنوان در شخصیت و آثار علمای امامیه در شبه قاره (قرن ۱۱ هـ و ۱۲ هـ) نوشته شده است. به یک مقدمه و سه فصل مشتمل است در مقدمه بحث از سابقه این کار و فرضیه و هدف این نوشتار شده است در آن مطرح کردیم که تا به حال کار مستقل که به صورت کتاب یا رساله چاپ شده باشد به این موضوع انجام داده نشده است لذا به خاطر رد شبهات مخالفین و تجلیل شامخ مقام علمای اعلام شیعه در قرن ۱۱ هـ و ۱۲ هـ این تحقیق نوشته شده است. بعد از ارائه مقدمه وارد مباحث فصول پایان‌نامه شدیم که فشرده مطالب این فصول عبارتند از: فصل اول؛ در این فصل به دو موضوعات عمده و اساسی برای ورود بحث کردیم. (الف) وضعیت سیاسی و اجتماعی شبه‌قاره هند در این بخش بحث از این شده است که در قرن ۱۱ هـ ق چه حکمرانانی در هند حکومت کرده‌اند و افراد سیاسی و اجتماعی و مذهبی چه کسانی بودند و چه دخالت و تحولات کشوری داشتند. (ب) در بخش دوم از فصل اول بحث از این شده بود که وضعیت و موقیت سیاسی و مذهبی شیعیان شبه‌قاره هند در قرن ۱۱ هـ ق ما در این بخش اجمالاً بحث از علت اختلاف مذهبی و بر تأویل حاکمان هند و اینکه مباحث مناظرات در هند از چه زمان شده بودند. در اینجا اشاره کردیم که ابتداء شیعه در تقیه بودند. علمای شیعه به جرم تشیع شهید می‌شدند. که رفته رفته قضیه برعکس شد و در آخر قرن ۱۲ هـ ق شاه عبدالعزیز دهلوی کتابی به نام «تحفه اثنا عشر» در رد شیعه می‌نویسد ولی بخاطر ترس از حاکم شیعی اسم خود را فرضی و جعلی روی آن نوشته بود. فصل دوم؛ ما در این فصل حالات و آثار علمای اعلام شیعه قرن ۱۱ هـ ق را ذکر کردیم. که کلاً تعداد علمای اعلام شیعه به ۲۴ رسیده بود و تعداد آثار آنها ۲۹۴ در این عمده‌ترین و بیشترین آثار از قاضی نورالله شوشتری معروف به شهید ثالث که تعداد آنها ۱۵۰ رسیده و کمترین آثار که ما برخورد کردیم از آقای احمد بن سلام الجزایری که تعداد آثار وی ۱. فصل سوم؛ در این فصل ما به حالات و آثار علمای اعلام شیعه قرن ۱۲ هـ ق را مطرح کردیم که تعداد که کلاً علمای اعلام به ۲۱ رسیده است و تعداد آثار آنها به ۳۶۹ در این فصل اکثر آثار آقای شیخ محمد علی حزین‌اند که تعداد اینها ۲۲۰ رسیده با توجه به این تعداد از تمام علمای اعلام تعداد و آثار آقای حزین از همه بیشتر است.

فهرست مطالب

مقدمه	۱
کلیات	۱
طرح تحقیق	۱
تعریف موضوع	۱
سؤال اصلی	۱
فرضیه‌های تحقیق (در صورت نیاز)	۲
سابقه و ضرورت انجام تحقیق	۲
نوآوری تحقیق	۳
پیشینه فرض‌های تحقیق	۳
هدف‌های کلی تحقیق	۳
روش انجام تحقیق و ابزار گردآوری اطلاعات	۴
قلمروی پژوهش: هر سه (زمانی، مکانی، موضوعی)	۴
جنبه‌های جدید تحقیق	۴
مشکلات و محدودیت‌های تحقیق	۴
بررسی منابع پژوهش	۵

فصل اول : مباحث کلیات

الف. وضعیت سیاسی و اجتماعی شبه قاره هند در قرن ۱۱هـ.ق و ۱۲هـ.ق	۸
حالات هند در زمان جلال الدین اکبر شهنشاه هند	۱۰
اکبر بادشاه: (۹۴۹هـ.ق / ۱۰۱۴هـ.ق)	۱۰
حالات بعضی از دانشمندان که در دربار اکبری در سیاست و... فعال بودند	۱۱

- ۱۲..... ابوالفضل ل: ۹۵۸هـق/۱۰۱۱هـق.....
- ۱۲..... ابوالفیض فیضی: ۹۵۴هـق/۱۰۰۴هـق.....
- ۱۲..... قاضی نورالله شوشتری: ۹۵۶هـق / ۱۰۱۹هـق.....
- ۱۲..... سرمد.....
- ۱۳..... احمد سرهندی، معروف به مجدد الف ثانی ۹۷۱هـق / ۱۰۳۴هـق.....
- ۱۴..... شاه ولی الله بن عبدالرحیم دهلوی: ۱۱۴هـق/۱۱۷۶هـق.....
- ۱۵..... جهانگیر بادشاه.....
- ۱۷..... شاه جهان.....
- ۱۸..... اورنگ زیب.....
- ۲۰..... دارا شکوه.....
- ۲۱..... ب. وضعیت و موقیعت سیاسی و مذهبی شیعیان در شبه قاره هند قرن ۱۱هـق.....

فصل دوم: شخصیت و آثار علمای امامیه در شبه قاره قرن ۱۱هجری قمری

- ۲۵..... مقدمه.....
- ۲۵..... ابوالفضل (۹۵۸هـق/۱۰۱۱هـق).....
- ۲۸..... ابوالفیض فیضی (۹۵۴هـق/۱۰۰۴هـق).....
- ۳۰..... ابوالمعالی بن سید قاضی نورالله شوشتری مرعشی (۱۰۰۴هـق / ۱۰۴۶هـق).....
- ۳۲..... ابوالبقاء، مفتی، سید، جونپوری (/ ۱۰۴۰هـق).....
- ۳۴..... احمد نظام الدین (۱۰۲۷هـق، ۱۰۸۶هـق).....
- ۳۸..... احمد بن سلام الجزائیری (/ ۱۱۰۴هـق).....
- ۳۹..... احمدالشیخ مهذب الدین حیدر آبادی، بصری؛ (۱۰۲۰هـق / ۱۰۸۵هـق).....
- ۴۲..... سید اسماعیل بن ابراهیم امروهوی (/ ۱۱۲۳هـق).....
- ۴۳..... امین الدین خان حسین (/ ۱۱۲۷هـق).....

- ۴۵..... سکندر، نجم الدین (بعد از ۱۰۶۹هـ.ق.)
- ۴۸..... عبدالحکیم سیالکوتی (/ ۱۰۶۷هـ.ق.)
- ۵۰..... عبدالله مجلسی (/ ۱۰۸۴هـ.ق.)
- ۵۱..... علی خان مدنی (۱۰۵۲هـ.ق/ ۱۱۲۰هـ.ق.)
- ۵۳..... علی رضا تجلی (/ ۱۰۸۸هـ.ق.)
- ۵۵..... مبارک سید، مفتی جونپوری (/ ۱۰۹۸هـ.ق.)
- ۵۷..... محمد مؤمن، شیرازی (۱۰۷۴هـ.ق/ ۱۱۱۸هـ.ق.)
- ۵۹..... محمد صادق، ملا، جونپوری (/ ۱۰۸۶هـ.ق.)
- ۶۰..... مراد کشمیری (/ ۱۱۲۰هـ.ق.)
- ۶۱..... معزالدین اردستانی (بعد از ۱۰۵۸هـ.ق.)
- ۶۲..... محمد مؤمن حسینی الاسترآبادی (۹۶۰هـ.ق / ۱۰۳۴هـ.ق.)
- ۶۵..... محمد بن علی، ابن خاتون (۹۸۰هـ.ق/ ۱۰۵۰هـ.ق.)
- ۶۹..... ناصر حسین، نجفی (/ ۱۱۱۸هـ.ق.)
- ۷۰..... نعمت خان عالی (۱۰۵۰هـ.ق/ ۱۱۲۱هـ.ق.)
- ۷۵..... نور الله شوشتری، قاضی (۹۵۶هـ.ق/ ۱۰۱۹هـ.ق.)

فصل سوم: شخصیت و آثار علمای امامیه در شبه‌قاره قرن ۱۲ هجری قمری

- ۱۰۹..... مقدمه
- ۱۰۹..... ابوالقاسم تنشتری حسینی (۱۱۶۶هـ.ق/ ۱۲۲۳هـ.ق.)
- ۱۱۲..... ثابت علی شاه (۱۱۵۳هـ.ق/ ۱۲۲۵هـ.ق.)
- ۱۱۳..... حمد الله (/ ۱۱۶۰هـ.ق.)
- ۱۱۵..... دلدار علی بن محمد معین نصیرآبادی (۱۱۶۶هـ.ق/ ۱۲۳۵هـ.ق.)
- ۱۲۸..... ذاکر علی جونپوری (/ ۱۲۱۱هـ.ق.)

- ۱۲۹ ..... صدرالدین محمد خان فائز (۱۱۵۱ھق).....
- ۱۳۰ ..... عبدالغنی بن ابوطالب کشمیری (۱۱۶۵ھق).....
- ۱۳۱ ..... علوی خان، معتمد الملک (حکیم) (۱۸۰ھق / ۱۱۶۰ھق).....
- ۱۳۳ ..... غلام حسین طباطبائی (۱۱۴۰ھق / ۱۲۰۰ھق).....
- ۱۳۴ ..... محسن تہتہوی (۱۱۲۱ھق / ۱۱۶۳ھق).....
- ۱۳۵ ..... محمد حسین (۱۱۴۰ھق / ۱۱۸۱ھق).....
- ۱۳۶ ..... محمد عوض (عیوض جونپوری) (/ ۱۲۰۰ھق).....
- ۱۳۸ ..... محمد ابوطالب (۱۱۶۶ھق / ۱۲۲۰ھق).....
- ۱۴۰ ..... محمد بن عبد النبی اخباری اکبرآبادی (۱۱۷۸ھق / ۱۲۳۳ھق).....
- ۱۴۴ ..... محمد علی حزین (۱۱۰۳ھق / ۱۱۸۰ھق یا ۱۱۸۱ھق).....
- ۱۶۳ ..... محمد علی، مرشدآبادی، دکنی (۱۱۱۷ھق / ۱۱۹۳ھق).....
- ۱۶۵ ..... محمد عسکری جونپوری (۱۱۱۷ھق / ۱۱۹۰ھق).....
- ۱۶۷ ..... میرزا محمد، کامل (۱۱۵۰ھق / ۱۲۳۵).....
- ۱۷۳ ..... فخرالدین احمد خان، معروف بہ جعفر میرزا (/ ۱۲۳۰ھق).....
- ۱۷۴ ..... فقیر اللہ، آفرین لاهوری (۱۰۶۴ھق / ۱۱۵۴ھق).....
- ۱۷۶ ..... نعمت اللہ (معروف بہ سید آقائی) (/ ۱۱۵۱ھق).....
- ۱۷۹ ..... نتیجہ گیری.....
- ۱۸۳ ..... منابع و مأخذ.....

مقدمه

کلیات

طرح تحقیق

تعریف موضوع

موضوع این نوشته در مورد (شخصیت و آثار علمای امامیه در شبه قاره قرن ۱۱هـ و ۱۲هـ) می‌باشد. مقصود از این موضوع بررسی تاریخی شخصیت علمای امامیه و آثار آنها در قرن یازدهم هجری و دوازدهم هجری در شبه قاره هند چه گونه است؟

لذا در این پایان‌نامه بالتفصیل بیان شده است که در این دو قرون علماء و آثار بکثرت وجود داشته مورد نیاز جامع را به حد کافی پر کرده‌اند و برای ترویج و ترسیم دین ناب محمدی ﷺ و قطع قمع افکار مفسدین و مضلین لمحای فرو گذاشت فرموده اند.

سؤال اصلی

پایه هر تحقیق برپرسش یا برپرسشهای استوار است در حقیقت آغاز تحقیق همین پرسش است بنابراین تحقیق نیز بی بهره و خالی از پرسش نیست چنانچه گفته شد تحقیق حاضر در پی پاسخ به پرسش اصلی ذیل می‌باشد:

۱. علمای امامیه در گسترش تشیع در شبه قاره در قرن ۱۱هـ و ۱۲هـ چه نقش ایفاء نموده‌اند؟
۲. علمای امامیه در شبه تعلیمات اسلام و تشیع و جلوگیری از بدعات و انحرافات در شبه‌قاره در قرن ۱۱هـ و ۱۲هـ چه خدماتی انجام داده‌اند؟
- کتابهای که در مسائل اجتماعی، سیاسی، و فرهنگی، علمای امامیه در شبه قاره در قرن ۱۱هـ و ۱۲هـ نوشته‌اند و تاثیر آنها چه گونه بوده است؟

فرضیه‌های تحقیق (در صورت نیاز)

فرضیه در واقع پاسخ احتمالی همان پرسش اصلی است که در این تحقیق به چند فرضیه اشاره شده است.

شخصیت علمای امامیه در شبه قاره چگونه بوده است؟

نقش علمای امامیه در گسترش تشیع چگونه بوده است؟

نقش علمای امامیه در حفظ و حراست از دین و جلوگیری از بدعت‌ها و تحریفات چه بوده

است؟

آثار اجتماعی علمای امامیه چگونه بوده است؟

آثار علمی فرهنگی علمای امامیه چگونه بوده است؟

سابقه و ضرورت انجام تحقیق

با توجه به این دو قرن از علماء امامیه مملوء می‌باشد و آن چنان تقویت در مذهب تشیع در این زمان شده است که تا هنوز انجام نشده است. همان زمان است که کتاب‌های پرارزش و گرانبهای به منظر رسیده است درباره‌ی شخصیت و آثار علمای امامیه اگر چه کتاب‌های متعددی نوشته شده است ولی یک کتاب مستقل و تحقیقی جداگانه برای این دو قرن نوشته نشده است. لهذا ضروری به نظر رسیده که به این موضوع یک تحقیقی کامل پرداخته شود تا که حالات عمرانی و مبارزاتی علماء و آثار این دو قرن معلوم و نحو فعالیت‌های و کارکردگی‌های آنان برای مسلم گردد.

نیز معلوم گردد که علماء بزرگان ما چگونه این خلاء علمی را به ملاء تبدیل کرده‌اند و چه زحمات و مشقات را متحمل شده‌اند.

نوآوری تحقیق

درباره موضوع این تحقیق همان گونه که گفته شد به صورت پراکنده و غیر منسجم انجام شده است. اما در این اثر موضوع تحقیق به صورت وسیع و عمیق با دسته‌بندی جدید و به‌طور مستقل مورد توجه و بررسی قرار گرفته است.

پیشینه فرض‌های تحقیق

۱. شخصیت و آثارهای آنها مورد توجه واقع نشده‌اند با وجود ده‌های شخصیت بارز و بزرگ شیعی و صدها آثار آنها در قرن یازدهم هـ و دوازدهم هـ به این موضوع توجه نشده.
۲. توجه به دفاع از حریم عقائد شیعه ورد شبهات مخالفین و دلائلی‌های دیگر سبب شده است که کار مستقل بصورت منسجم در احیاء شخصیت‌ها و آثار آنها کار نشده است.

هدف‌های کلی تحقیق

(بعد از پیروزی انقلاب اسلامی یکبار دیگر دشمنان اسلام و تشیع قلم بدست گرفته اعتراضات گوناگون و شبهات مردود شده را یکبار دیگر در سراسر ممالک اسلامی بالعموم در شبه قاره هند مطرح می‌کنند و اذهان جوانان را مشوش می‌کنند. و از راه‌های مختلف مردم را از شیعه دور می‌کند و یا دروغ‌های شاخدار و یا حیل و بهانه جوانان را گمراه می‌کنند و می‌گویند که شیعه‌ها پاسخ به این اعتراضات و شبهات را ندارند اینجا بخاطر اهداف باید این کار تحقیقی را انجام می‌دهد. در شبه قاره هند این شبهات اگر از این شبهات در همین دو قرن ۱۱هـ و ۱۲هـ مطرح بودند و در همان ایام پاسخ گرفتند.

چون شخصیت‌های عمده شیعه و آثار آنها در این دو قرن چون نزد دلیل جواب مجهول بودند در حالا آنها در حقیقت مروج و محسن تشیعه در شبه قاره هند بودند. لهذا شخصیت و آثار آنها را مطرح

کرد.

رسوخ علمای امامیه در جامع اسلامی در شبه قاره هند.

روش انجام تحقیق و ابزار گرد آوری اطلاعات

روش انجام این تحقیق به صورت کتابخانه‌ای بوده است. باین صورت که اولاً شناسائی منابع انجام شد ثانیاً فیش برداری انجام گرفت ثالثاً بعد از این به تدوین رسید این هم مخفی نماند که در مواردی نیز با حضور در مجامع آنها به بازپرس علماء کهن تحقیق میدانی از آنها پرداختم و اطلاعات و معلومات را درباره آنها به دست یافته آوردم.

قلمروی پژوهش: هرسه (زمانی، مکانی، موضوعی)

زمانی: قرن ۱۱ هـ.ق و ۱۲ هـ.ق.

مکانی: شبه قاره هند.

موضوعی: بررسی شخصیت‌های علمای امامیه و آثار آنها.

جنبه‌های جدید تحقیق

تحقیق بنده از چند لحاظ جنبه جدید دارد

۱. اصلاً نبودن کار برای این دو قرن ۱۱ هـ.ق و ۱۲ هـ.ق که تاثیر بیشتری برای ترویج تشیعه در هند دارد.

۲. بعد از تبیین حالات مذهبی و سیاسی جا در موقیعت زمان و مکان با توجه به این حالات خدمات و شخصیت‌های شیعه مطرح شده‌اند سهم بیشتر برای ترویج مذهب اهل بیت علیهم‌السلام دارند.

مشکلات و محدودیت‌های تحقیق

این‌گونه پژوهش زمان و زمینه کافی نیاز دارد. اما در این پژوهش نه زمان کافی بود و نه سهولیات، نه کتابخانه‌ای و نه میدانی و عدم دسترسی به منابع کافی و وافی. مربوط به شبه قاره هند.

بررسی منابع پژوهش

در این رساله از منابع‌های گوناگون و مختلف استفاده و استخراج شده که مهم‌ترین از آنها کتب رجال و تاریخی و غیره می‌باشد.

۱. الاعلام بمن فی تاریخ الهند من الاعلام (سه جلد)، مولف عبدالحی بن فخرالدین حسین، طبع اول ۱۴۲۰هـ/ مصادف ۱۹۹۹م، چاپ دار بن حزم، بیروت - لبنان.

۲. الامل الآمل، شیخ محمد حسن حر عاملی، ناشر دار الکتاب الاسلامی مطبوعه نمونه، قم، سال ۶۲/۱۱/۲۲.

۳. تذکره علماء امامیه پاکستان، سید حسین عارف نقوی، ترجمه محمد هاشم، ناشر بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، بی‌تا.

۵. تکمله نجوم السماء، میرزا محمد مهدی کشمیری، منشورات مکتبه بصیرتی خیابان ارم، قم، بی‌تا.

۶. الذریعه الی تصانیف الشیعه، تهرانی، آغابزرگ، موسسه مطبوعات اسماعیلیان الطبعه الثانیة، سال ۱۴۰۸.

۷. ریحانة الادب، استاد علامه محمد علی مدرس، انتشارات خیام، بی‌تا.

۸. فوائد الرضویه فی احوال علماء المذاهب الامامیه، حاج شیخ عباس قمی، انتشارات مرکزی، بهمن ۱۳۲۷ش.

۹. کتاب کاروان هند، احمد گلچین، ناشر موسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد، تاریخ انتشارات، ۱۳۶۹ش، چاپ اول.

۱۰. مجالس المومنین، قاضی نورالله شوشتری، چاپخانه اسلامیه ۱۵ خرداد، تهران، سال ۱۳۶۵ش.

۱۱. مطلع انوار، سید مرتضی حسین صدرالافاضل، ترجمه دکتر محمد هاشم، موسسه چاپ انتشارات آستانه قدس رضوی، بی‌تا.

١٢. معجم الرجال الفكرو الادب في النجف دكتور شيخ محمد هادي الاميني، الطبعة الاولى،

١٣٨٤ - ١٩٦٤ نجف.

١٣. ورثة الانبياء، مؤلف مولانا سيد احمد علامه هندي، صاحب حمايت الاسلام، سال ١٣٣٦، دو

چاپ مطبع، تصوير عالم لكهنؤ.

فصل اوّل

مباحث کلیات

فصل اول

قبل از تحریر موضوع اصلی بحث یعنی شخصیت و آثار علمای امامیه در شبهه قاره هند می‌خواهیم که در فصل اول بصورت فشرده و فهرست‌واره حالات و اوضاع سیاسی و مذهبی و اجتماعی قرن ۱۱هـ و ۱۲هـ شبهه قاره هند مطرح کنیم تا به دانیم که علمای اعلام شیعه در چه اوضاع سیاسی و مذهبی بوده و در این وضعیت تا چه حدی توانستند از اسلام و مذهب دفاع کند و تعلیمات دین مبین اسلام را به نسل آینده بسپارند. ما در این فصل بحث را به دو حصه تقسیم کردیم.

۱. وضعیت سیاسی و اجتماعی شبهه قاره هند در قرن ۱۱هـ ق و ۱۲هـ ق

۲. وضعیت و موقیعت سیاسی و مذهبی شیعیان هند

ابتداء حصه اول را بطور فشرده شروع می‌کنیم.

الف. وضعیت سیاسی و اجتماعی شبهه قاره هند در قرن ۱۱هـ ق و ۱۲هـ ق

قبل از اینکه موضوع را ذکر کنیم ابتداء بدانیم که در این قرون چه کسانی در هند از حاکمان حکومت و افراد سیاسی و مذهبی در تحولات سیاسی و مذهبی دخالت داشتند و حالات زندگی و افکار مذهبی و سیاسی آنها چه بودند. تا مطلب روشن شود.

نام چند نفر عمده از این افراد متفرقه عبارتند از:

۱. اکبر بادشاه؛

۲. جهانگیر بادشاه؛

۳. شاه جهان؛

۴. اورنگ زیب؛

۵. داراشکوه؛

۶. ابوالفضل؛

۷. فیضی؛

۸. قاضی نورالله شوشتری؛

۹. سرمد؛

۱۰. احمد سرهندی معروف به مجد والف ثانی؛

۱۱. شاه ولی الله دهلوی؛

۱۲. مخدوم الملک؛

۱۳. شاه عبدالحق محدث دهلوی؛

و ده نفر دیگر در ضمن اینکه این باید بدانیم که از حاکمان هند از لحاظ افکار مذهبی. اکبر بادشاه روشن فکر بعنوان آزاد خیال مطرح است خیلی پایبند شرع نبود. بعد از او فرزند وی جهانگیر نسبتاً پایبند شرع بود البته بافهم خود در ضمن اینکه مخالف سرسخت شیعه بود. قاضی نورالله شوشتری بنخاطر شیعه بود محکوم به کفر و سپس شهید شد. این زمانه حکومت همین جهانگیر است. بعد از جهانگیر فرزند وی شاه جهان از پدر نسبتاً پایبند شریعت بود به گفته شیخ محمد اکرم سجده که در زمانه اکبر و جهانگیر دربار رایج بود ایشان این رسم سجده را موقوف کرده بود.^۱ بعد از شاه جهان فرزند کوچک وی اورنگ زیب عالمگیر. از همه در دین متعصب بود البته

۱. رود کوثر شیخ محمد اکرم، ص ۴۲۲.

همان دین که علماء متعصب و اهل جمود به وی تعلیم کرده بود. وی تا این حد در افکار خود متعصب بود که بتائید ارباب قلم نزد وی شیعه مسلمان زندیق بوده.^۱

حالات هند در زمان جلال الدین اکبر شهنشاه هند

اکبر بادشاه: (۹۴۹ هـ ق / ۱۰۱۴ هـ ق)

شجره نسب وی این قرار است. اکبر فرزند همایون فرزند بابر فرزند عمر شیخ میرزا فرزند ابو سعید میرزا فرزند سلطان محمد میرزا فرزند میران شاه فرزند امیر تیمور صاحبقرانی.^۲

اکبر بادشاه در سال ۹۴۰ هـ ق متولد شد هنوز ۱۴ ساله بود که به تخت سلطنتی نشست.

اکبر درس فقه خوانده بود. ولی خیلی باهوش و قدردان علم و علماء بود. درباره حالات اکبر بادشاه نوشته شده است که وی از روزی که به حکومت رسید تا ۲۰ سال کاملاً یک حاکم مقید شریعت بود بعضی اوقات با دست خود در مسجد جارو می کرد. اهتمام نماز جماعت زیارت مقابر مشائخ و فقراء ویژه «زیارت شیخ سلیم چشتی» که اکبر بادشاه مرید وی بود. کمک فقراء و مساکین و... از عادات اولیه اکبر بودند رفته رفته در اعتقادات و افکار وی جدید و روشن فکری آمد و نوبت به این رسید که در دین الهی به کمال رسید.

و از طرف دیگر در امر سیاست هر روز و هر ماه فتوحات و بغاوت در سراسر هند بزرگ پیش می آمدند که این جا فرصت نیست که اشاره به تفصیل یا اجمال به آن مباحث و پهناور کنیم.

در درباره اکبری دانشمندانی که حضور داشتند اکثر علماء اعلام شیعه بودند مثل ابو الفضل - و برادر وی فیضی - و شیخ فتح الله شیرازی و آقای احمد تهتوی شهید صاحب تاریخ معروف بنام «تاریخ الفی» و قاضی نورالله شوشتری معروف به شهید ثالث ۱۰۱۹ هـ ق و افراد دیگر که درباره حالات زندگی بعضی از

۱. همان، ص ۴۵۶.

۲. آزاد محمد حسین درباره اکبری، ص ۱.